

5. *Книги* Сивилл (Собрание песен-пророчеств, написанных неизвестными авторами II в. до н. э. — IV в. н. э.) [пер. с древнегреч. и комм. М. Г. и В. Е. Витковских]. — Москва : Энигма, 1996. — 288 с. — (Серия "История духовной культуры").
6. *Ковальов С. І.* Історія античного суспільства. Еллінізм, Рим / С. І. Ковальов. — Київ—Харків : Держучпедвидав "Радянська школа", 1938. — 288 с.
7. *Новицкий И. Б.* Основы римского гражданского права / И. Б. Новицкий. — Москва : Госюриздат, 1956. — 226 с.
8. *Підлісна Г. Н.* Антична література для всіх і кожного. — 2-ге вид., стереотип. — Київ : Техніка, 2004. — 384 с.
9. *Франко Іван.* Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. — Київ : Наук. думка, 1977. — Т. 7 — 596 с.
10. *Хрестоматія* з стародавньої історії / За ред. акад. В. В. Струве. — Київ—Харків : Держучпедвидав "Радянська школа", 1937. — Т. II — 220 с.
11. *Цицерон Марк Туллій.* Про державу; Про закони; Про природу богів / Марк Туллій Цицерон [пер. з лат. Володимир Литвинов]. — Київ : Основи, 1998. — 476 с.
12. *Шово Мишель.* Повседневная жизнь Египта во времена Клеопатры / Мишель Шово. — Москва : Молодая гвардия, 2004. — 294 с.

В статті просліджено процес зародження видавничого дела в Древньому Римі, розглянуті фактори і складові елементи давньоримського видавництва, вплив на нього, в частині, усної традиції і правотворчості, проаналізовано розуміння давніми римлянами значення, ролі і місця слова в процесі соціальних трансформацій.

The article traces the process of the birth of publishing in ancient Rome, considering the factors and elements of Roman imprint influence on him, including oral tradition and law-making. Author analyzed the understanding of the ancient Romans importance, role and place of words in the process of social transformation.

Надійшла до редакції 15 жовтня 2015 року

УДК 621.397.335.2-026.372:070.41

Ольга Трішук,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри
видавничої справи та редагування НТУУ "КПІ"

Робота редактора над рухомих рядком

Розкрито ознаки та основні функції рухомого рядка. Проаналізовано роботу редактора над підвищенням його інформативності. Наведено результати анкетування щодо сприймання аудиторією цього важливого складника сучасного телевізійного простору. Зроблено висновок про те, що в рухомому рядку допустиме поєднання образних засобів як стилістично маркованих одиниць зі стилістично нейтральними елементами. Розумне використання експресивних лаконічних мовних структур зробить його комунікативно повноціннішим.

Ключові слова: рухомий рядок, інформаційний текст, стислий текст, редактор, інформативність тексту, смислове навантаження.

В умовах інформаційно-комунікаційної революції, яку нині переживає світова спільнота в глобальному масштабі, людина не може досягнути значного потоку відомостей, який щодня проходить різноманітними інформаційними каналами, адже, незважаючи на постійне зростання обсягів інформації, швидкість її сприймання людиною істотно не змінилася й залишається майже такою самою, як і тисячоліття тому. Відповідно, в сучасних медіа значного поширення набули стислі інформаційні тексти, які оперативного висвітлюють основні події, проблеми й конфлікти та допомагають адресату швидко отримати потрібні дані, затрачаючи небагато часу.

Стислі інформаційні тексти стали невід'ємною частиною телевізійного простору, де пріоритетне значення має "свіжа", актуальна інформація, яка постійно оновлюється. Серед них особливе місце посідають новинні тексти, що подаються в рухомому рядку — виокремленій стрічці на закріпленому полі телевізійного екрана, яка плавно рухається у відповідному напрямку. Здатність рухомого рядка передавати нову й корисну інформацію робить його цікавим матеріалом для вивчення, а також зумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Огляд історіографії з обраної наукової проблеми дає підстави для висновку про те, що в комунікативістиці немає прикладів ґрунтовного осмислення цього важливого складника сучасного телевізійного простору. Теми редагування

рухомого рядка опосередковано торкалися Н. Грицюта [1] і З. Партико [6]. У працях з основ тележурналістики В. Лизанчука, І. Машенка, В. Миронченка, Г. Почепцова, Т. Щербатюк, В. Гоян, Ю. Шаповала та інших учених вичерпно досліджено роль інформаційного телебачення в суспільстві та його вплив на аудиторію, проаналізовано тенденції розвитку інформаційних телепрограм в Україні. Детально розглянула моделі повідомлення про головний факт у статті "Головний компонент фактологічної структури телевізійних інформаційних текстів" Л. Поліщук [7].

Необхідність системного подання теоретичних знань про рухомий рядок, специфіку його редакторського опрацювання актуалізує висвітлення такого пов'язаного з ним поняття, як стислий текст. Попри часте застосування стислих текстів у різних сферах життя, проблема їхнього визначення донині стоїть гостро. Термін "стислий інформаційний текст" використовують для узагальненої назви повідомлень, які мають підвищену інформативну насиченість і мінімальну мовленнєву форму. Поява цих текстів може бути спричинена потребою заощадити інтелектуальні зусилля людини, час або/і економією мовних засобів.

Оскільки стислий текст зазвичай створюють задля того, щоб привернути увагу до першоджерела, внаслідок скорочення якого він виник, то О. Панченко у роботі "Лінгвістика стислого тексту" визначила його як "вторинно стислий текст" [5, с. 10]. Але частина повідомлень уже від

початку є стислими. При цьому вони, як первинно стислі тексти, що повідомляють про головний факт, в одних випадках призначаються для подальшого його розгортання в повному викладі, а в інших — можуть виступати самостійно, без орієнтації на ширший варіант. Це значною мірою залежить від тематики новини та зацікавленості телеглядача в отриманні детальнішої інформації. Якщо відомості актуальні для реципієнта, то він знайде можливість ознайомитися з ними у випуску новин на обраному чи іншому каналі, в Інтернеті. І навпаки, якщо глядач задля того, щоб краще орієнтуватися у потоці новин, бажає швидко отримати потрібну інформацію, яка не переобтяжена деталями та додатковими поясненнями, він задовольниться лише стислим текстом.

Редактор повинен стежити за інформативністю рухомого рядка, щоб регулярно повідомляти аудиторії про найактуальніші події, швидко задовольняти її потребу в економічній, політичній, культурній та інших видах соціальної інформації, надавати можливість бути в курсі подій, не витрачаючи при цьому значної кількості часу та уваги. С. Мітчел наводить такі критерії для визначення актуальності події:

- важливість — міра, що визначає значущість події, важливість її впливу на світ чи суспільство;
- цікавість — реальний інтерес людей до висвітленого факту;
- унікальність — самобутність і непересічність новини;
- вчасність — своєчасне інформування глядачів про "гарячі" події;
- близькість аудиторії — новини, що зацікавлять цільову аудиторію телеканалу [3, с. 46].

Інформативність обов'язково слід пов'язувати з орієнтацією на реципієнта, здатного швидко сприймати інформацію у висококонцентрованій формі і, пропускаячи через власне сприймання, формувати оцінку повідомлення.

Передаючи в рухомому рядку важливі новини, інформаційні редакції стикаються з двома об'єктивно несумісними вимогами. З одного боку, потрібно забезпечити максимальну можливу інформативність тексту, а з другого — викласти його в заданій кількості слів. Іноді важко досягти рівноваги між інформативною насиченістю та комунікативною доступністю тексту. Але розлогий виклад також може ускладнювати розуміння, причому — не менше, ніж стислий. Щоб цього не трапилось, важливо реально оцінити мінімальну міру інформації, яку необхідно дати глядачеві, щоб той пройшов бажаний для редакції каналу шлях пізнання суті викладеного матеріалу.

Для підвищення інформативності рухомого рядка варто усунути неконкретні, загальні дані, виражені неозначеними займенниковими іменниками (*дехто, децо, хтось, щось, хто-небудь, що-небудь*), яким притаманна вказівка на особу або предмет без їх конкретної визначеності для мовця; неозначеними займенниковими прикметниками (*якийсь, чийсь, котрийсь, деякий, дечий*), що вказують на чітко не окреслену ознаку, якість, властивість предмета чи особи. Натомість можна використовувати загальноживані аббревіатури, які є зрозумілими й мають тільки одне тлумачення. Послугуватися ними варто лише тоді, коли це сприяє збільшенню інформаційного навантаження і при цьому не перетворює текст у незрозумілу шрифтограму.

Редактор повинен зважати на те, що ущільнення інформації завдяки вилученню надлишкових мовних одиниць ускладнює мисленнєву роботу читача й тому може негативно впливати на перцепцію тексту. В якісному рухомому рядку не має бути слів, які не несуть смислового навантаження, і водночас йому властива оптимальна над-

лишковість. Адже, крім основної інформації, у ньому, як і в будь-якому іншому повідомленні, обов'язково є метатекстовий шар — елементи, які організують текст та забезпечують за мінімальної кількості слів найбільш ефективне його сприймання.

Для максимальної інформативності цього виду новинного тексту необхідний також міцний контакт між репортером, редактором і глядачем. Насамперед неприпустимі суперечності між ними щодо предмета повідомлення. Найбільш неприйнятним є те, що "не працює" на очікування аудиторії. Занадто стислий виклад може викликати невдоволення від розпочатого, але не закінченого з вини журналіста творчого процесу розуміння, оскільки той не виконав належним чином завдання зі створення інформативного тексту, здатного задовольнити очікування глядача. Чим швидше журналіст і редактор засвоюють мистецтво підвищення інформативності тексту, тим швидше навчаться співвідносити нову інформацію з уже наявними в ментальній сфері стереотипами, збагнути логіку й майстерність створення якісного рухомого рядка.

Намагання подати в рухомому рядку якомога більшу частину думок в якомога меншій кількості слів є основною причиною виникнення напруженості, яку Р. Іванченко визначив як вид подання думки, що потребує додаткових зусиль читача для адекватного розкодування того, що вніс в текст автор [2, с. 27]. Напруженість властива всім без винятку рухомим рядкам, оскільки для них характерне конденсоване подання інформації. Редактор повинен стежити за наявністю в тексті належного рівня об'єктивної напруженості — позитивного й необхідного явища, яке зумовлене достатнім інформаційним наповненням тексту, осмисленням нової для реципієнта інформації. Збереження допустимого рівня об'єктивної напруженості зумовлює максимальне засвоєння інформації читачем.

Рухомий рядок дає можливість повідомляти про новини в будь-який момент, незважаючи на час виходу в ефір стандартних новинних телепрограм на каналі; не перериває перегляду телепередач. Окрім того, за мінімальну кількість часу він подає максимум релевантної інформації. Для цього репортер має оперативно підготувати матеріал, відібравши найбільш суспільно значущі проблеми, і викласти його неупереджено та правдиво. Від моменту, коли подія відбулася, явище виникло, ідея була висловлена, до появи відомостей про цю подію, явище або ідею має пройти мінімальний термін [4, с. 25].

Оскільки інформацію слід подавати надзвичайно оперативно, то журналістам доводиться постійно працювати в умовах цейтноту, що нерідко призводить до мовних огріхів. Помилки трапляються в рухомому рядку на всіх українських телеканалах, які його використовують, наприклад:

У Непалі введений режим надзвичайного стану через ситуацію з землетрусом — порушення милозвучності (Еспресо ТВ);

Демчшин: Сьогодні заборгованість із зарплатні шахтарям — близько 250 мільйонів — вживання зайвого н (Hromadske.tv);

В Україні хвилиною мовчання вшанували жертв теракту у Маріуполі — порушення правил чергування прийменників у-в (112 Україна);

У Кременчуці затримано двоє чоловіків, які скоїли серію пограбувань у магазинах міста — МЗС — вживання називного відмінка замість родового (5 канал);

Один турист у 2014 році в середньому витратив за свою поїздку, не включаючи проїзд в місто, майже 200 євро (Інтерфакс-Україна). Пропущено інформацію про те, в якому місті турист витрачає гроші (насправді йдеться про

м. Львів). Окрім того, журналіст припустився лексичної помилки: *прізд в місто* треба замінити на *прізд до міста*, оскільки прийменник *до* вживається для позначення місця, у бік якого спрямовано дію, а прийменник *в* вказує на напрям руху.

Для того, щоб з'ясувати, як помилки в рухомому рядку впливають на читача, у лютому 2015 р. було проведено анкетування 320 людей різного віку та різних професій, під час якого вони мали відповісти на кілька запитань стосовно рухомого рядка на 5 каналі. Результати засвідчили, що 78% опитаних звертають увагу на помилки в рухомому рядку, зокрема помічають пропуски букв, неправильне написання слів, що, на їхній погляд, негативно впливає на сприйняття тексту. 28% респондентів обговорюють ці помилки зі своїми колегами та знайомими і вважають, що рухомий рядок потрібно редагувати краще.

Результати анкетування довели, що працівники телебачення недооцінюють вплив рухомого рядка на людей. Щоб запобігти появі помилок, потрібен, передусім, професіоналізм і високий рівень організованості фахівців, які працюють над його створенням. Висока частка людей, що знаходять та аналізують помилки в цьому важливому складникові сучасного телевізійного простору, підтверджує його значущість і засвідчує необхідність уведення посади "редактор рухомого рядка".

Редактор має зважати на те, щоб швидкість руху новинної стрічки на екрані телевізора не була надто високою, адже це може негативно вплинути на рецепцію тексту. Вона має бути такою, щоб людина встигала не тільки прочитати текст, а й зрозуміти його. Але якщо глядач буде отримувати інформацію занадто повільно, то мимоволі занудьгує та втратить інтерес до читання.

Аналіз швидкості потоку інформації рухомих рядків телеканалів продемонстрував, що на ТВі вона в середньому становить 92 ± 3 слова за хвилину, на Громадському ТВ — 68 ± 3 і на 112 каналі — 59 ± 3 . Згідно з визначеними показниками, швидкість рухомих рядків цих телеканалів можна вважати такою, що дозволяє адекватно сприймати та розуміти інформацію. На жодному каналі її не перевищено.

Важливим об'єктом редакторської уваги мають бути норми, згідно з якими формуються рухомий рядок: текстові, що регулюють закономірності будови й розгортання їх змістової схеми, і мовні, які регламентують добір мовного матеріалу для наповнення цієї схеми. Аналіз першого з цих двох типів норм, зокрема — виявлення природи стереотипізації в структурі новинних текстів, установлення текстових одиниць, які закріпилися в них і стали загальновідомими, загальноприйнятими й обов'язковими, дає можливість уявити типи мисленнєвої роботи над текстом, комунікативну зумовленість вибору певної стандартизованої одиниці й виявити основні фактори, які полегшують комунікацію та сприяють її автоматизму.

Стереотипізація — одна з характерних ознак рухомого рядка. Активним механізмом стереотипізації, зумовленої комплексом екстралінгвістичних факторів, є роками вироблені, відповідно до специфіки стислої інформаційного викладу, засоби й способи організації матеріалу. Стереотипи — частина минулого досвіду, сформованого професійною діяльністю, яка закріпилася в мисленні й постійно використовується в процесі розв'язання завдань, що виникають у звичних ситуаціях. Довільність стереотипних ситуацій відображає сформований автоматизм створення новинних текстів, коли глядачеві не потрібно докласти додаткових інтелектуальних зусиль, оскільки завдяки минулому досвіду розв'язання аналогічних завдань у нього відбувається спонтанно, поза участю свідомості.

Стереотипізація рухомого рядка є механізмом упорядкування компонентів функціональної системи при його породженні. Вона поєднана зі стабілізацією (можливою економією) у процесі підготовки тексту енергетичних ресурсів як журналіста, так і глядача. Уніфіковані тексти зменшують витрати, необхідні для висвітлення основної інформації про події. Водночас вони зручні для безпосереднього сприймання, пришвидшують його та не вимагають від людини, яка їх читає, спеціальних навичок.

При цьому не слід ототожнювати поняття "стандартизація" і "шаблонність" (штампованість). У рухомому рядку можна спостерігати поєднання, доволі часто небезконфліктне, інтерперсональних та інституційних засад, що знаходить формальне вираження у введенні образних засобів як стилістично маркованих одиниць у дуже для них інституціональне стильове середовище та в їх гармонійному поєднанні зі стилістично нейтральними елементами. Наприклад:

У Запоріжжі СБУ схопила на гарячому мешканців, які незаконно вивезли та намагалися продати зброю із зони АТО (5 канал);

Терористи й далі затягть з озброєння, забороненого Мінськими домовленостями (речник АП з питань АТО О. Мотузник);

Високий паркан з колючим дротом — таким буде кордон між Україною та Росією, принаймні в Харківській обл., де повним ходом тривають роботи; демаркаційна лінія приблизна, тож доводиться сперечатися із сусідами через кожний метр кордону.

Включення до суворих мовленнєвих зон рухомого рядка образних засобів, з одного боку, може бути неефективним і свідчити про недостатній текстотворчий досвід журналіста і редактора та неточне усвідомлення жанрових конвенцій новинного дискурсу, що істотно знижує ступінь авторитетності тверджень і викликає в глядача закономірне враження, що над текстом належно не працювали. З другого боку, це включення вказує на неординарність у добір мовних засобів для досягнення виразності інформації, щоб глядач зміг легше, повніше й адекватніше її засвоїти. Для сприймання цього відхилення від тональності короткого інформаційного викладу реципієнт має відчувати, що журналіст не ігнорує типових норм цього дискурсу, а діє в його інтересах, даючи змогу отримати необхідну інформацію та водночас насолодитися прекрасною мовою справжнього майстра своєї справи.

Провідною ознакою рухомого рядка є те, що в ньому використано мінімальну кількість мовних засобів для вираження максимально можливого обсягу інформації. Найважливішими характеристиками, які впливають на сприйняття рухомого рядка, є його швидкість, простота, лаконічність, точність текстової інформації. Для покращення якості рухомого рядка редактор має встановити таку його швидкість, яка не перевищуватиме середньої для всіх вікових категорій швидкості сприймання динамічних повідомлень — 150 слів за хвилину.

Незважаючи на те, що в суспільну свідомість поступово вкорінилися сумнівні ідеї щодо аскетичності інформаційного викладу й неприйнятності категорії образності для рухомого рядка, в умовах нового динамічного часу, підвищення значення людського фактора в усіх сферах його прояву має змінюватися ставлення до літературної форми цього тексту: потрібна гуманізація викладу, дедалі більша орієнтація на інтереси, потреби й можливості читача, щонайбільше пристосування до участі в комунікації. Не варто боятися іноді "пускати" в рухомий рядок форми, властиві живій мові. Розумне застосування експресивних лаконічних мовних структур не лише не зіпсує його, а навіть зробить

комунікативно повноціннішим. Натомість варто уникати схоластичного викладу — свідомого, навмисного ускладнення простих речей, за яким відчувається бажання щодалі дистанціюватися від широкої аудиторії. Причому нерідко це пояснюється не свідомим прагненням продемонструвати власну інтелектуальну перевагу, а навпаки, бажанням донести до читача максимальну кількість інформації.

Отже, виникає поняття "традиційного" рухомого рядка, створеного за допомогою лише стилістично нейтральних засобів і стандартних мовних кліше, та "новаторського", де вже можливі відступи від суворих мовних стандартів, що виражається в зверненні до образних засобів, зокрема метафор, які активізують увагу читача, зосереджують її на істотних моментах змісту, полегшують засвоєння інформації.

Список використаної літератури

1. Грицюта Н. М. Актуальні тренди прихованої реклами на телебаченні України / Н. М. Грицюта // Теле- та радіожурналістика. — 2014. — Вип. 13. — С. 44—55.
2. Іванченко Р. Г. Літературне редагування : навч. посіб. для полігр. ін-тів / Р. Г. Іванченко. — Київ : Вища школа, 2003. — 248 с.
3. Мітчел С. Виробництво новин: телебачення, радіо, інтернет : підручник / Стівенс Мітчел ; пер. з англ. О. Єгоровець. — Київ : Києво-Могилянська акад., 2008. — 407 с.
4. Назаренко Г. І. Журналістські жанри: інформаційні : курс лекцій / Г. І. Назаренко. — Київ : КНМУ, 2006. — 169 с.
5. Панченко О. І. Лінгвістика стислого тексту (на матеріалі сучасної російської мови) : автореф. дис. ... д-ра філол.

наук / Олена Іванівна Панченко ; Дніпропетровський держ. ун-т. — Дніпропетровськ, 1998. — 34 с.

6. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб. / З. В. Партико. — Львів : ВФ Афіша, 2006. — 416 с.
7. Поліщук Л. Д. Головний компонент фактологічної структури телевізійних інформаційних текстів / Л. Д. Поліщук // Стиль і текст. — Київ : Ін-т журналістики, 2004. — Вип. 5. — С. 53—66.

Раскрыты признаки и основные функции бегающей строки. Проанализирована работа редактора над повышением ее информативности. Приведены результаты анкетирования относительно восприятия аудиторией этой важной составляющей современного телевизионного пространства. Сделан вывод о том, что в бегающей строке допустимо сочетание образных средств как стилистически маркированных единиц со стилистически нейтральными элементами. Разумное использование экспрессивных лаконичных языковых структур сделает ее коммуникативно более полноценной.

Main features, basic functions and features of scrolling text editing are revealed. The result of a survey of audience on the perception of this important component of modern TV has been shown. It is concluded that in a moving line acceptable combination of visual tools as stylistically marked units from stylistically neutral elements. Intelligent use of expressive laconic language structures not only spoil it, but rather make more high-grade communication.

Надійшла до редакції 26 листопада 2015 року

УДК 002.1-028.14:37.015.31:172.15](477)"1998/2015"(048.83)

Людмила Рабаданова,

кандидат філософських наук,

завідувач сектору реферативної інформації відділу наукової реферативної та

аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної

бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Бібліометричний аналіз наукових публікацій у галузі національно-патріотичного виховання в загальнодержавній реферативній базі даних "Україніка наукова" (1998—2015 рр.)

Висвітлено динаміку наукових публікацій у галузі національно-патріотичного виховання на основі матеріалів загальнодержавної реферативної бази даних "Україніка наукова" за період 1998—2015 рр. із застосуванням бібліометричного методу. Здійснено статистичний розподіл відображених монографій і дисертаційних досліджень за спеціальностями і науковими установами. Виявлено інформацію щодо найбільш досліджених аспектів означеної проблематики та питань, які потребують додаткового поглибленого аналізу.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, бібліометричний аналіз, загальнодержавна реферативна база даних "Україніка наукова".

З огляду на суспільно-політичну ситуацію в Україні та проблему збереження територіальної цілісності держави дедалі більшої актуальності набуває проблематика формування в молоді почуття патріотизму та активної громадянської позиції. Виховання громадянина-патріота, готового розбудувати Україну як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, підтримувати її національну безпеку сприятиме єднанню нашого народу та встановленню миру й злагоди в суспільстві. Постає потреба створення цілісного поняття "національно-патріотичне виховання", що ґрунтуватиметься, з одного боку, на основі історичних й культурних цінностей, традицій і звичаїв народу, а з іншого — врахову-

ватиме сучасні реалії побудови громадянського суспільства та інтеграції України у світове та європейське співтовариство.

Дослідження потоку наукових публікацій у реферативній базі даних "Україніка наукова" в галузі національно-патріотичного виховання передбачає об'єктивну оцінку з позицій сьогодення та дає можливість прогнозувати тенденції подальшого розвитку окресленої проблематики. Хронологічні межі роботи охоплюють період від створення реферативної бази даних "Україніка наукова" і донині (1998—2015 рр.).

Бібліометричні дослідження на базі матеріалів загальнодержавної реферативної бази даних "Україніка наукова"